

"מכלא לכלא"

מתקן הכליאה חולות

בתמונה: הכניסה ל"מרכז השוהים הפתוח" חולות

30 במרץ 2014

מחקר וכתביבה: מאיה קובליוב-ליוי וסיגל רוזן
איסוף מידע ותמונות: מבקשי מקלט מאריתריאה וסודאן ומתנדבי המוקד לפליטים ולמהגרים

תוכן עניינים

3	מבוא
4	מי הם העצורים בחולות
4	הפרת עקרון השוויון והעדפת כליאתם של אזרחי סודאן על פני אזרחי אריתריאה
6	"מעורבים בפליטים"
6	קריעת מבקשי מקלט ותיקים מחייהם
7	כלואי צעדות החופש
8	מבקשי מקלט שנעצרו על ידי רשות ההגירה טרם הצליחו לחדש אשרותיהם
9	תנאי החיים במתקן הכליאה חולות
9	מבנה הכלא
10	סדר היום בחולות ומערכת הענישה למפרי הסדר
11	מזון
12	שירותי בריאות בחולות
12	אישורי יציאה מחולות
13	תעסוקה בחולות
15	פגיעה בחופש הדת
15	שכנוע לעזיבה "מרצון"
17	ייאוש ודיכאון בחולות
17	סיכום

מבוא

ב-10 בדצמבר 2013 הושלמה חקיקתו בהליך בזק של תיקון מס' 4 לחוק למניעת הסתננות¹ על פיו יכלאו מבקשי מקלט המגיעים מגבול מצרים בכלא סהרונים לתקופה מינימאלית של שנה. בתום השנה יועברו לכלא הפתוח המכונה "חולות" עד שייאותו לחזור למדינת מוצאם. בנוסף למאות כלואים שיועברו מסהרונים, יאוכלסו כלא חולות במבקשי מקלט, גברים בלבד בשלב זה, שקיבלו זימונים בלשכות רשות ההגירה במעמד חידוש אשרת השהייה שלהם. פקחי רשות ההגירה אוספים בחודשים האחרונים מבקשי מקלט שלא הצליחו לחדש את אשרותיהם ומעבירים אותם לכלא סהרונים, שם קובע פקיד הגירה את תקופת מעצרו טרם יועברו לכלא הפתוח חולות.

תיקון מס' 4 נחקק לאחר ביטולו של תיקון מס' 3,² שנפסל על ידי בית המשפט העליון בספטמבר 2013, בקביעה כי אינו חוקתי.³ טענת המדינה היא כי מתקן חולות, בו נכלאים מבקשי המקלט מתוקף תיקון מס' 4, "פועל במתכונת שונה לחלוטין ממתקן משמורת [...] הן בהיבטי התשתית והשירותים המסופקים בו והן בהיבטים הנוגעים לתפיסת הפעלתו".⁴ עניינו של מסמך זה הוא בבחינת "המרכז לשהייה חולות", האנשים המאכלסים אותו והתנאים המצויים בו.

כלא חולות נמצא מעבר לכביש לכלא סהרונים הסגור, באזור המוגדר כשטח אש סמוך לגבול עם מצרים. על השהייה במקום, שמספרם בעת כתיבת שורות אלו עומד על 1,522,⁵ לחתום על נוכחותם במתקן שלוש פעמים ביום ולישון בו מידי לילה. עלות הקמת המתקן למשלם המסים הישראלי עומדת על כחצי מיליארד שקלים⁶ לא כולל עלויות תפעול שוטף. נאסר על העצורים לעבוד מחוץ למתקן, ועומדים לרשותם דמי כיס בסך 480 ₪ בחודש. על אף שהוא מנוהל על-ידי שב"ס, המקום אינו מוגדר ככלא ולכן אין בו ביקורת שיפוטית וגם אין אפשרות שחרור.

"מתקן חולות מסוגל להכיל כ-3,300 בני אדם, המדינה זימנה אליו 4,100" כך דיווח ב-6 במרץ 2014 הכתב אילן ליאור בעיתון "הארץ".⁷ משיחות עם אנשי השב"ס עולה כי כ-40% מבין מקבלי הזימון התייצבו להסעה למתקן היוצאת מרחוב יגאל אלון בתל אביב ביום שנקבע להם. 60% הנותרים בחרו שלא להתייצב במתקן, תוך לקיחת הסיכון שייתפסו ברחוב ללא אשרה בתוקף ויישלחו לכלא סהרונים או שהצליחו לבטל את זימונם עקב אי עמידה בקריטריונים לזימון, או מסיבות הומניטאריות.

מסמך זה הוא תוצר ביקוריהם של מתנדבי המוקד לפליטים ולמהגרים (להלן "המוקד") בכלא חולות, וכן של ראיונות אישיים וטלפוניים עם השהייה ועם הסגל במקום. מתוך המידע שנאסף, מנסה המסמך לשרטט תמונה מקיפה של המתרחש בין כתלי המקום ולהצביע על הבעייתיות הטמונה בעצם קיומו.

¹ על תיקון מס' 4 לחוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) (תיקון מס' 4 והוראת שעה), התשע"ד-2013 וקישור לנוסח החוק: <http://www.acri.org.il/he/29954>

² על תיקון מס' 3 לחוק למניעת הסתננות (עבירות שיפוט) (תיקון מס' 3 והוראת שעה), התשע"א-2011 וקישור לנוסח החוק: <http://www.acri.org.il/he/13458>

³ פסק הדין בג"ץ 7146/12 <http://elyon1.court.gov.il/files/12/460/071/b24/12071460.b24.htm>

⁴ תגובת המדינה מיום 11.3.2014 בבג"ץ 8425/13 גבריסלאסי ואח' נ' כנסת ישראל, סעיף 180.

⁵ לדברי שר הפנים גדעון סער בדיון ועדת הפנים והגנת הסביבה ביום 2.3.14 לרגל 100 ימים לתיקון מס' 4 לחוק למניעת הסתננות (טרם פורסם פרוטוקול)

⁶ תגובת המדינה מיום 11.3.2014 בבג"ץ 8425/13 גבריסלאסי ואח' נ' כנסת ישראל, סעיף 174.

⁷ ליאור, אילן, "מתקן חולות מסוגל להכיל כ-3,300 בני אדם, המדינה זימנה אליו 4,100", הארץ, 6 במרץ, 2014: <http://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.2262094>

מי הם העצורים בחולות?

בסוף חודש מרץ 2014, שלושה חודשים לאחר תחילת אכלוסו של המרכז, כלואים בחולות 1,522 מבקשי מקלט. כ-1,000 מהם הם אזרחי סודאן וכ-500 נוספים הם אזרחי אריתריאה. מעל 500 מבקשי מקלט הועברו לחולות מכלא סהרונים, לאחר שהיו כלואים שם במשך שנה ומחצה עד שנתיים, מיד עם כניסתם לישראל, תחת תיקון מס' 3 לחוק למניעת הסתננות.

הרשויות ממשיכות לכוונת את אזרחי אריתריאה וסודאן בישראל "מסתנני עבודה" על אף שרק בתחילת שנת 2013 ניתנה לראשונה אפשרות לאזרחי מדינות אלו להגיש בקשות למעמד פליט בתוך הכלא ובשלהי שנת 2013, גם מחוץ לכותלי הכלא. לטענת המדינה, "ליחידת מבקשי המקלט של רשות האוכלוסין וההגירה הוגשו עד כה 1,468 בקשות למקלט מדיני בישראל על ידי נתיני אריתריאה, ומתוכן רואיינו (נכון ליום 3.3.14) 980 מבקשים. 444 בקשות כבר הוכרעו, ומתוכן 2 בקשות אושרו".⁸ בנוסף, "הוגשו עד כה 1,373 בקשות למקלט מדיני בישראל על ידי נתיני הרפובליקה של סודאן, ומתוכן רואיינו (נכון ליום 3.3.14) 505 מבקשים. תשע בקשות כבר הוכרעו, וכולן נדחו".⁹

בניגוד חריף לשיעור ההכרה בפליטים בישראל, על פי הנתונים האחרונים של נציבות האו"ם לפליטים, שיעורי ההכרה בפליטים מאריתריאה בעולם עומד על 83.6% ושיעור ההכרה בפליטים מסודאן עומד על 69.3% וזאת על פי התנאים המחמירים של האמנה הבינלאומית בדבר מעמדם של פליטים.¹⁰ בנוסף, אזורי דארפור¹¹ והרי הנובה¹² בסודאן הוכרזו כאזורי משבר הומניטאריים.

רובם של עצורי חולות כיום זומנו למתקן הכליאה מרחבי הארץ, לאחר שבמשך ארבע עד תשע שנים שהו בישראל כחוק וחיידשו אשדותיהם על פי החלטותיהן המשתנות של הרשויות. על אף ש-71% ממבקשי המקלט האפריקנים בישראל הם אריתראים, ורק 20% מהם הם מסודאן, במתקן הכליאה חולות מספרם של הסודאנים עולה משמעותית על זה של האריתראים והם מהווים 69% בעוד רק 31% מהכלואים הם אריתראים.¹³

רשות ההגירה אינה עורכת שימועים למבקשי המקלט בעת זימונם לכלא חולות. לאחרונה, ככל הנראה בעקבות לא מעט עתירות בעניין זה, החלה המדינה לזמן מבקשי מקלט לתשאולים. עם זאת, תשאול אינו תחליף לשימוע. בהליך שימוע, יש להבהיר למוזמן לשימוע את מטרת השימוע ואת האפשרויות העומדות בפניו מראש, יש לאפשר לו ייצוג משפטי. יש לתעד את השימוע ולאפשר לאדם העומד לשימוע, לשטוח טענותיו ולהבהיר מדוע אין זה סביר לנתק אותו מסביבתו ולשלוח אותו למתקן במדבר לאחר ארבע עד תשע שנות חיים מלאים בישראל, מבלי שנבדקה טענתו למקלט. לאחר השימוע, על הרשות למסור לאדם החלטה מנומקת בעניינו, עליה יוכל לערער.¹⁴

הפרת עקרון השוויון והעדפת כליאתם של אזרחי סודאן על כליאתם של אזרחי אריתריאה

הנתונים מלמדים שסודאנים רבים יותר מאריתראים מזומנים לחולות וזאת על אף שבישראל ישנם יותר מפי שלושה אריתראים מסודאנים. סודאנים רבים יותר גם הועברו לאחר ביטול תיקון מס' 3 לחוק למניעת הסתננות מכלא סהרונים למתקן הכליאה חולות בעוד אריתראים רבים שוחררו.

⁸ תגובת המדינה מיום 11.3.2014 בבג"ץ 8425/13 גבריסלאסי ואח'י נ' כנסת ישראל, סעיף 15.

⁹ שם, סעיף 16

¹⁰ אודות אחוזי הכרה באריתראים ובסודאנים ברחבי העולם בדו"ח הסטטיסטי של נציבות הפליטים של האו"ם לשנת

2012: <http://www.unhcr.org/52a723f89.html> טבלה 11

¹¹ United Nations Human Rights Council, *Genocide in Darfur*.

<http://www.unitedhumanrights.org/genocide/genocide-in-sudan.htm>

¹² Human Rights Watch, *Sudan: Crisis Conditions in Southern Kordofan*. May 4, 2012.

<http://www.hrw.org/news/2012/05/04/sudan-crisis-conditions-southern-kordofan>

¹³ הנתונים חושבו על פי נתוני רשות האוכלוסין וההגירה כפי שפורסמו באוקטובר 2013:

<http://www.piba.gov.il/PublicationAndTender/ForeignWorkersStat/Documents/oct2013.pdf> הוחסר מהם

מספרם של מבקשי המקלט ששר הפנים גדעון סער דיווח שעזבו את הארץ החל מינואר ועד מרץ 2014, בדיון ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת מיום 26 במרץ, 2014 (טרם פורסם פרוטוקול). אחוזי האריתראים והסודאנים בחולות חושבו על בסיס מספרם בחולות כפי שנספרו על ידי מנהיגי קהילות הפליטים ביום 25 במרץ 2014.

¹⁴ ראו למשל פס"ד בית המשפט לעניינים מנהליים בב"ש בעניין עת"מ 40613-02-14 עבדאללה גיעפר (אסיר) נ' משרד הפנים

במהלך חודש וארבעה הימים שחלפו מיום פסיקת בג”ץ ב-16 בספטמבר ועד 20 באוקטובר 2013, ובניגוד להנחיית בג”ץ, לא שחררה רשות ההגירה לפי חוק הכניסה לישראל אף לא מבקש מקלט אחד. בעקבות פנייה של ארגוני זכויות האדם ליועמ”ש לממשלה ב-13 באוקטובר 2013,¹⁵ דיון וועדת הכנסת לעובדים הזרים ב-15 באוקטובר ובקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט שהוגשה על ידי ארגוני זכויות האדם ב-28 באוקטובר 2013,¹⁶ בטענה שהמדינה מבה את החלטתו של בית המשפט העליון בכך שהיא נמנעת משחרורם של מבקשי המקלט ממעצר הממושך על פי העילות הקבועות בחוק הכניסה לישראל, החלה הרשות לשחררם.

מבקשי מקלט אריתראים דיווחו שמהז ביטול תיקון מס’ 3 לחוק למניעת הסתננות, פסקו פקידי רשות ההגירה מלחוץ עליהם לשוב לארצם והפסיקו לקחת עצורים לשיחות שכנוע אישיות במהלך הוסיבר להם שדרכם היחידה אל מחוץ לכלא היא לשוב למולדתם. עם זאת, מספר מבקשי מקלט סודאנים טענו שפקידי רשות ההגירה ממשיכים לקחת עצורים לשיחות שכנוע לעזיבה מרצון, מבלי להבהיר להם שמצבם החוקי השתנה.

ממעקב פעילי המוקד לפליטים ולמהגרים עולה שב-20 באוקטובר 2013 שוחררו מכלאן על ידי ממוני ביקורת הגבולות, לראשונה בעקבות פסיקת בג”ץ, תשע נשים. בעקבותיהן שוחררו כל הנשים, רובן המכריע אזרחיות אריתריאה. ב-5 בנובמבר שוחררו מכלאם 16 הגברים הראשונים, אזרחי אריתריאה, ובמהלך החודש לאחר מכן, שוחררו כ-700 כלואים נוספים. למיטב ידיעת פעילי המוקד, רק ב-24 בנובמבר 2013 שוחרר הכלוא הסודאני הראשון על ידי ממונה ביקורת גבולות וב-27 בנובמבר 2013 שוחררו 30 מבקשי מקלט סודאנים נוספים מכלא סהרונים. עם כניסתו לתוקף של תיקון מס’ 4 לחוק למניעת הסתננות ב-10 בדצמבר 2013 פסקה הרשות מלשחרר כלואים מסהרונים והסתפקה בהעברתם מסהרונים לחולות. כך, רק מבקשי מקלט סודאנים מעטים הספיקו להשתחרר מכלאם בשבועיים האחרונים לפני כניסתו לתוקף של תיקון מס’ 4 לחוק. רב רובם של 700 המשוחררים היו אזרחי אריתריאה.

גם בבואה לכלוא מחדש את מבקשי המקלט, ניכר שרשות האוכלוסין וההגירה מתרכזת באזרחי סודאן. ב-11 בדצמבר 2013, יום לאחר שתיקון מס’ 4 לחוק למניעת הסתננות עבר בכנסת, פרסמה רשות האוכלוסין וההגירה הודעה שמפרטת את הקריטריונים על פיהם יישלחו מבקשי מקלט למתקן הכליאה חולות כבר למחרת היום.¹⁷

בהודעה מצוין שמדובר ב”מרכז שהייה” המיועד עבור ”מסתננים אשר קיים קושי להרחיקם מישראל”, הגדרה מעוררת תמיהה בהתחשב בכך שה”קושי” נובע מהחלטת המשדד עצמו, על פיה אזרחי סודאן ואריתריאה זכאים ליהנות ממדיניות ”אי הרחקה זמנית” וזאת עקב ציות לדין הבינלאומי והישראלי.¹⁸

על פי הקריטריונים של רשות האוכלוסין וההגירה, אזרחי סודאן שנכנסו לישראל לפני ה-31 בדצמבר 2010, ואזרחי אריתריאה שנכנסו לפני ה-31 בדצמבר 2008 יזומנו למתקן הכליאה חולות. משמעות הקריטריונים היא, פעם נוספת, העדפת כליאתם של אזרחי סודאן על אזרחי אריתריאה. יש לציין שעשרות מבקשי מקלט שאינם עומדים בקריטריונים, זומנו אף הם לחולות.

עילה סבירה להעדפת כליאתם של אזרחי סודאן על אזרחי אריתריאה, נעוצה בעובדה שבעוד אריתראים מתקשים להסכים ”לחזור מרצון” למדינתם, סודאנים רבים נכנעים להתעמרות רשות ההגירה ועוזבים את הארץ, לעיתים תוך סיכון חייהם. כך, עדכנה לאחרונה המדינה ש”צא את מדינת ישראל, החל מחודש דצמבר 2013 ועד סוף חודש פברואר, 2989 מסתננים - מתוכם 2,650 סודאנים, 189 אריתראים ו-150 מסתננים משאר מדינות אפריקה”.¹⁹

מאחר שסודאנים נכנעים ללחץ ונרשמים למבצע ”עזיבה מרצון” פי 14 יותר מאשר האריתראים, לרשות

¹⁵ פנייתם של ארגוני זכויות האדם ליועמ”ש לממשלה ב-13 באוקטובר 2013: <http://www.acri.org.il/he/28589>

¹⁶ קישור לבקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט שהוגשה על ידי ארגוני זכויות האדם ב-28 באוקטובר 2013:

<http://www.acri.org.il/he/28714>

¹⁷ רשות האוכלוסין וההגירה, ” הודעה על הקמת מרכז שהייה למסתננים ותחילת אכיפה על מעסיקי מסתננים”, 11

בדצמבר 2013: http://www.piba.gov.il/SpokesmanshipMessages/Pages/11122013_2.aspx

¹⁸ דו”ח מרכז המחקר והמידע של הכנסת, ”התמודדות המדינה עם מסתננים ומבקשי מקלט הנכנסים לישראל מגבול מצרים והטיפול בהם”, 25 בינואר 2011.

¹⁹ תגובת המדינה מיום 11 במרץ, 2014 בבג”ץ 8425/13 גבריסלאסי ואח’ נ’ כנסת ישראל, סעיף 100

ההגירה יש אינטרס ברור להמשיך וללחוץ על אזרחי סודאן כמה שיותר.

סודאנים רבים הסבירו לפעילי המוקד שבעזיבתם את הארץ הם לוקחים סיכון מחושב. הם מאמינים שבעזרת \$3,500 שניתנים על ידי רשות ההגירה הם עשויים להצליח להימלט מיידית למדינה אפריקאית שכנה או למצוא את דרכם למחנה פליטים בו חיים בני משפחותיהם. רבים מהחוזרים אכן דיווחו שהגיעו בשלום למדינה אפריקאית זו או אחרת. עם זאת, הולך וגובר זרם העדויות אודות הסכנה הטמונה בחזרה "מרצון" ועל כך בהמשך המסמך.

אריתראים ממעטים להיכנע ללחצים משום שאין כמעט דרך מעשית לנחות בשדה התעופה של אסמרה עם \$3,500 ולהימלט מכליאה ממושכת. אדם היוצא מאריתריאה ללא אישור הרשויות נתפס מיד עם הגיעו ונדרש סכום גבוה משמעותית לשחרורו ממעצר באמצעות שוחד. יש להניח שהחוזרים "מרצון" לאריתריאה הם ברובם אנשים שיצאו באישור המשטר ולכן לא יאונה להם רע בשובם, או שהם יוצאים מישראל למדינה אפריקאית שלישית, כמפורט בהמשך.

שר הפנים, גדעון סער, הבהיר היטב את העילה המרכזית להעדפת כליאתם של אזרחי סודאן באומרו: "אחד השיקולים הדומיננטיים בהכנסת אנשים למתקן הוא אופק הרחקה".²⁰

"מעורבים בפלילים"

בנוסף לסודאנים שהגיעו לישראל עד לפני שלוש שנים ואריתראים שהגיעו לישראל עד לפני חמש שנים, נקבע שבקריטריונים ש"בעלי משפחות, נשים וילדים לא ישלחו למרכז השהייה 'חולות'" בנוסף, ניתן לשלוח למתקן הכליאה חולות מי ש"ממונה ביקורת הגבולות מצא שהוא מעורב בפלילים ואינו עומד בתנאי המתווה אשר נקבע על ידי היועץ המשפטי לממשלה, מבחינת סוג העבירה שביצע (נטל הראיות הנדרש להוכחת העבירה יהיה כקבוע במתווה), וכן מי שסיים לרצות מאסר פלילי בגין עבירה בה הורשע ונמצא כי אין עוד מקום להחזיקו במשמורת".²¹

משמעות הדבר היא שמבקשי מקלט שנעצרו לפי הנוהל הפלילי,²² חלקם כלל לא הועמדו לדין וחלקם הועמדו לדין, הורשעו, נקצב עונשם והם סיימו לרצות, לא ישוחררו ממעצר אלא יועברו ממתקן הכליאה סהרונים למתקן הכליאה חולות שמעבר לכביש. למיטב ידיעתנו כמה עשרות מבקשי מקלט, עצורי הנוהל הפלילי, הועברו מסהרונים לחולות בשלושת החודשים האחרונים, ביניהם גם בעלי משפחות. מאחר שהכניסה למתקן חולות אסורה לנשים וילדים, יכולים מבקשי המקלט להתראות עם בני משפחותיהם, רק מחוץ למתקן, מעבר לגדר, למשך השעות שבין הספירות.

קריעת מבקשי מקלט ותיקים מחייהם

מאחר שרשות האוכלוסין וההגירה הכריזה על כוונתה לזמן לחולות תחילה את מבקשי מקלט הותיקים בישראל, על מנת למנוע את השתקעותם, כלואים בחולות מבקשי מקלט רבים שדוברים עברית רהוטה, שהזימון הפתאומי לחולות אילץ אותם לעזוב מקומות עבודה בהם עבדו שנים, דירות ששכרו במשך שנים, חברים ישראלים רבים, ולעיתים אף מקומות לימוד עבורם שילמו סכומי כסף נכבדים מראש, מבלי לחזות את שינוי מדיניותה של רשות ההגירה.

אנואר סולימן, מבקש מקלט מדארפור, הוא אחד מאותם מבקשי מקלט ותיקים בישראל שזומנו לאחרונה לחולות. אנואר מספר בעברית רהוטה על התדהמה שפקדה אותו עם קבלת הזימון לחולות:

"בהתחלה, בפברואר, מתי שקיבלתי זימון לחולות לתשיעי במרץ, הייתי בשוק! חייתי פה חמש שנים, הגשתי בקשה למקלט בנובמבר 2013 ברגע שמשד הפנים פתח אפשרות גם לסודאנים להגיש בקשות מקלט. לא קיבלתי שום תשובה לבקשה שלי אבל שלושה חודשים לאחר מכן, קיבלתי זימון לחולות. אף אחד לא ראיין

²⁰ דיון ועדת הפנים והגנת הסביבה בהצעת חוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) (תיקון מס" 4 והוראת שעה), התשע"ד-

2013, 2 בדצמבר 2014: http://knesset.gov.il/protocols/heb/protocol_search.aspx?comID=5

²¹ רשות האוכלוסין וההגירה, הודעה על הקמת מרכז שהייה למסתננים ותחילת אכיפה על מעסיקי מסתננים.

http://www.piba.gov.il/SpokesmanshipMessages/Pages/11122013_2.aspx

²² קישור לנוהל הטיפול במסתננים המעורבים בפלילים מיום 1 ביולי, 2013:

<http://www.piba.gov.il/Regulations/10.1.0010.pdf>

אותי או שמע את הסיפור שלי. חברים אחרים פנו למוקד לפליטים ולמהגרים וכן לעורכי דין פרטיים וביטלו את הזימון לחולות. אני שאלתי את עצמי 'למה לבטל?' המדינה תחליט. היא החליטה שאני אלך לחולות אז אני אלך לחולות. אני יודע שמדינת ישראל דמוקרטית ושומרת זכויות. אני באתי, ממקומות שהממשלה ממשיכה רצח עם ומלחמה, אז אני מחכה".

בתמונה: אנואר סולימן מדארפור

אנואר, המסייע כיום לחבריו הכלואים עמו בחולות, מספר על תרומתו לקהילה, על הסיבות שהניעו אותו להימלט מדארפור לישראל ועל חייו לישראל:

"כל השנים אני מתנדב בארגונים, מתרגם ועוזר לקהילה שלי. הקמתי יחד עם חברי, חאסן רחימה, גם ארגון למען הפליטים הסודאנים בישראל שנקרא "ארגון הסודאנים בישראל". המצב שלנו קשה. אני מנסה להסביר לישראלים שכל העולם מקבל אותנו כפליטים. המדינה אומרת שאנחנו מסתנני עבודה, אבל אני מכיר את עצמי. אני יודע שאני פליט. גם המדינה תראה אם רק תבדוק. המדינה אומרת שאני פושע אבל אני יודע שאני לא.

בתחילת המלחמה, בשנת 2003, בדיוק סיימתי את הלימודים באוניברסיטה. חזרתי מהר לדארפור כי הרבה כפרים הותקפו על ידי הממשלה ודאגתי למשפחה שלי.

בגלל שבאנו לעזור, הממשלה פירשה את זה כהתנגדות למשטר ועצרה אותנו. הייתי בכלא הסודאני 15 ימים וסבלתי אלימות מהסוהרים. כלאו אותנו בבידוד, כל אחד בתא קטן של שני מטרים על מטר אחד. אחרי שבועיים קראו לבני משפחתי ואילצו אותם לחתום ערבות לכך שלא אפעל נגד הממשלה ושאים אעשה זאת שוב, יהרגו אותי. יש מחנה פליטים בניאלה אבל אמרו לי שכדאי לי לברוח אז ברחתי ללוב. הממשלה בלוב נמצאת בקשר עם ממשלת סודאן וחשבתי שאני צריך ללכת לשמור על עצמי. הייתי בלוב חמש שנים אבל המצב היה קשה – פחדתי שהדיקטטורה תשלח אותי לסודאן ושאוּלִי יהרגו אותי. לוב לא נותנת כבוד לזכויות אדם, לא חתמה על אמנת הפליטים ולא בודקת בקשות מקלט. בגלל זה כל הזמן רציתי לחפש מדינה שם אשמור על עצמי. ברחתי מלוב למצרים, אבל שם מגרשים אותנו בחזרה לסודאן. אני הייתי צריך לחשוב על העתיד שלי. היה לי חבר שאמר לישראל זאת מדינה מתקדמת עם זכויות אדם שחתמה על אמנת הפליטים ושאני צריך לבוא לכאן.

הגעתי לישראל דרך סיני בשנת 2008. הייתי כלוא בקציעות חמישה חודשים ובשנת 2009 שחררו אותי. הלכתי למשרד של נציבות הפליטים של האו"ם אבל הם אמרו שהם לא מקבלים בקשות מקלט יותר כי מדינת ישראל בודקת עכשיו בקשות מקלט. רציתי להגיש בקשה למקלט, אבל אמרו לי שהסודאנים זאת קבוצה עם הגנה ובגלל זה אי אפשר לבקש מקלט. בהתחלה עבדתי בבית מלון בירושלים ואחר כך עברתי לתל אביב כדי לעזור לקהילה שלי אחרי העבודה. עבדנו קשה כי הקהילה צריכה להיות ביחד. אנחנו לא רק עוזרים לקהילה. אנחנו מספרים לישראלים את הסיפור שלנו, מסבירים למה ברחנו לכאן, חוגגים יום תרבות סודאני, מציינים את יום רצח העם של דארפור.

אני לא יכול לחזור לסודאן. אני לא מפחד על עצמי אלא על המשפחה שלי. אני אשאר בכלא כמה שצריך. כמה שהממשלה תגיד. גם עכשיו הורגים שם אנשים מדארפור, דקה אחת ויהרגו גם אותי. אף אחד לא שואל שאלות, זה קל".

יחד עם אנואר כלואים כיום בחולות מבקשי מקלט רבים שניהלו בישראל חיים מלאים ונתלשו מהם, מבלי שבקשות המקלט שלהם תיבדקנה. רבים אף טרם הספיקו להגיש בקשות מקלט, אם משום שרשות ההגירה החלה לאפשר זאת לאזרחי סודאן ואריתריאה רק בסוף שנת 2013 ואם משום חוסר האמון במערכת המקלט הישראלית שמתאפיינת באחוזי ההכרה בפליטים הנמוך ביותר בעולם המערבי (כ-0.15% מבקשות המקלט שנבחנות זוכות אחרי שנים רבות לתשובה חיובית).

כלואי צעדות החופש

בין הכלואים בחולות גם כ-120 מבקשי מקלט, רובם מסודאן, שיצאו בדצמבר 2013 למה שכוונה בתקשורת הישראלית "צעדות החופש", אותן צעדות מחולות לכנסת בירושלים, שהניעו את מחאתם הגדולה של מבקשי

המקלט בישראל.

עבדול, אף הוא מדארפור, שכלוא בישראל למעלה משנתיים מאז הגיע לכאן, היה אחד ממובילי צעדת החופש:

"אני מדארפור, אחד מהאזורים בהם מתרחש רצח עם. למדתי באוניברסיטה באזור הנילוס הכחול, גם שם יש סכסוך. הייתי פעיל נגד המשטר. כשהתחילה המלחמה בנילוס הכחול כוחות הביטחון של ממשלת סודאן חיפשו אותי. לכן עזבתי את המדינה. חיי היו בסכנה. אם אחזור יהרגו אותי.

באתי לישראל כי רציתי הגנה. באתי דרך מצרים. לא נשארתי שם כי ממשלת מצרים טבחה במבקשי מקלט מסודאן בשנת 2005. למצרים יש יחסים דיפלומטיים עם סודאן והם עלולים להחזיר אותי לסודאן. באתי לישראל מהגבול עם סיני. החיילים בגבול הביאו אותי לכלא "סהרוניס". הייתי שם ארבעה חודשים ואז העבירו אותי לכלא "קציעות". אחרי שישה חודשים העבירו אותי בחזרה ל"סהרוניס". במאי 2013 עשינו שביתת רעב בכלא "סהרוניס", אז הרביצו לנו ולקחו אותנו בכוח לקציעות. בקציעות היינו יותר מתשעה חודשים. כשהגעתי ל"סהרוניס" אמרו לי שאהיה בכלא שלוש שנים ואז יגרשו אותי בחזרה לסודאן. אמרתי שלא אחזור למדינה שלי בשום מחיר. יכולים לשים אותי בכלא אם זה החוק כאן, אבל בשום אופן לא אחזור לסודאן. גם אם אהיה בכלא 30 שנה, לא אחזור למדינה שלי. זה מה שאמרתי לשופט.

רק בשנת 2013 אפשר היה להגיש בקשת מקלט בקציעות. הגשתי בקשה אבל לא קיבלתי תשובה. עשו לי ראיון, שאלו הרבה שאלות ועדיין אין תשובה. ביקשתי תשובה ממשד הפנים ולא קיבלתי. כשביטלו את החוק, השופט סיפר לי שישחררו אותי עד ה-15 בדצמבר 2013. אמרתי לו שוב שאני צריך מקלט מדיני ולא רק שחרור מהכלא. הוא אמר שישאל את משרד הפנים. לא קיבלתי תשובה.

במקום לשחרר אותנו, אמרו לנו שנעבור לכלא חדש. לא הסכמנו. לקחו אותנו בכוח. אמרו לנו שאם לא נבוא יעשו לנו שוב את מה שעשו לנו באגף 7: יכו אותנו ויכפתו את הרגליים והידיים שלנו. לקחו אותנו כמו חיות לחולות. הביאו אותנו לחולות ביום שישי. חלק מהאנשים סרבו להיכנס למתקן וישנו בחוץ, למרות שירד גשם והיה מאוד קר. ביום שבת התחלנו שביתת רעב ואמרנו שאנחנו לא אמורים להיות בכלא, אנחנו אמורים להיות חיים נורמאליים אחרי מה שעברנו. כל העולם יודע שיש רצח עם בדארפור.

ביום ראשון דיברנו עם נציג של משרד הפנים ושאלנו אותו למה שמו אותנו בכלא שוב. הנציג אמר שהוא לא יכול לעשות דבר בשבילנו, שאם אנחנו רוצים משהו שאנחנו צריכים ללכת לכנסת, לירושלים. אז יצאנו, עדיין תחת שביתת רעב, הלכנו ברגל לבאר שבע. ביום שני הלכנו ונסענו מבאר שבע לקיבוץ נחשון שם נתנו לנו מקום לישון. ביום השלישי הגענו לירושלים ועשינו הפגנה מול הכנסת ובית המשפט העליון. אז תפסו אותנו באלימות. השתמשו באלימות למרות שאמרנו שלא נשתמש באלימות נגד הרשויות בישראל. אנחנו לא פוגעים בביטחון בישראל. אנחנו רק מבקשים מעמד פליט.

לקחו אותנו לחולות, ראינו אותנו, ואמרו שנלך לסהרוניס לשלושה חודשים ללא משפט. לפני שבוע אמרו שמשחררים אותנו שוב מסהרוניס ל"חולות". זה לא נקרא שחרור. זה לא העברה, כי זה אותו הדבר בדיוק. זה אותו הכלא, זה לא שונה בכלל."

מבקשי מקלט שנעצרו על ידי רשות ההגירה טרם הצליחו לחדש אשרותיהם

לאחרונה החלו להשתחרר מסהרוניס לחולות גם מבקשי מקלט ותיקים בישראל שנעצרו במהלך דצמבר 2013 מאחר שלא הצליחו לחדש אשרותיהם עקב צמצום הלשכות ושעות הקבלה של הלשכות, על ידי רשות האוכלוסין וההגירה.²³ מבקשי מקלט אלו נעצרו ברחובות הערים השונות, ולעיתים בעת המתנתם בתורים האינסופיים לחידוש האשרות במשרדי הפנים. עם מעצרו, הועברו אותם מבקשי מקלט לכלא סהרוניס למשך שלושה חודשים שבתומם, הם מועברים לכלא חולות, עד שייאותרו לשוב למדינות מוצאם. בחודשים הקרובים צפויים להשתחרר מכלא סהרוניס לחולות מבקשי מקלט רבים נוספים שנעצרו בשל היעדר כל אפשרות מעשית להיכנס לאחת מלשכות רשות ההגירה ולהאריך אשרותם.

²³ על היעדר אפשרות מעשית לחדש אשרה במהלך החודשים האחרונים בדו"ח "לייעל את התהליך", המוקד לפליטים ולמהגרים, 6 במרץ, 2014: <http://hotline.org.il/?p=1360>

תנאי החיים במתקן הכליאה חולות

”זה לא משנה אם יהיה לנו יותר אוכל או יותר שמיכות. כל עוד אנחנו בכלא כלום לא משנה”

”בשעה עשר כל לילה סוגרים את האגף. מה יקרה אם בלילה יקרה משהו? למי נקרא?”

טרם ניגש לבחינה של תנאי החיים המתקיימים בפועל במתקן חולות, יש לחזור ולהדגיש כי אין מטרתו של פרק זה להביא לשינויים בתנאים ולשיפור התשתיות במקום. גם תחת תנאים משופרים ותפעול מושלם של המתקן, שלילת החופש והעצמאות של העצורים היא תכונה מובנית של הכליאה, ואין כמות של מזון גורמה, פעילויות העשרה, הכשרות מקצועיות או היתרי יציאה שתשנה זאת.

עם זאת, בימים אלו מהווה חולות בית ליותר מ- 1500 אנשים, ובחינה מדוקדקת של התנאים השוררים במקום היא מן ההכרח.

מבנה הכלא

”עשרה אנשים חיים יחד בכל חדר. אין פרטיות. יש רעש ואווירה רעה. אני לא ישן מאז שהגעתי לכאן.”

”בסהרונים, החדרים היו מאד צפופים, אבל לפחות, יכולנו לצאת לתוך האגף המקורה, שהגן עלינו ממוג האוויר של המדבר. כאן בחולות, אתה יוצא מהחדר ואתה במדבר. או שצפוף לך או שנורא קר לך. בקיץ גם בטח יהיה כאן נורא חם.”

כלא ”חולות” מחולק לפלחים, וכל פלח מחולק לאגפים. נכון לכתיבת שורות אלו, יש במקום שני פלחים פעילים, ופלח שלישי עתיד להיפתח עד לחג הפסח.²⁴ האחד משמש כמרכז מנהלי של המתקן וכולל בתוכו את משרדי השב”ס, והשני מכיל ארבעה אגפים פעילים. ברמת התכנון, האסירים מחולקים בין האגפים לפי מדינות המוצא – באגפים A ו-C שוכנים אזרחי סודאן ואגפים B ו-D מאוכלסים בחלקם בסודאנים ובחלקם על-ידי יוצאי אריתריאה. בפועל, הפיקוח על הסדרי המגורים רופף והשוהים חופשיים לעבור מאגף לאגף כרצונם, בלי קשר למדינת המוצא.

בתמונה: חדר מגורים בחולות.

²⁴ לדברי נציג השב”ס יהושוע וייס, בדיון ועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת לרגל 100 ימים לחוק למניעת הסתננות ביום 26 במרץ 2014 (פרוטוקול טרם פורסם)

בתוך כל אגף ישנם 28 חדרים. כל חדר מכיל 5 מיטות קומותיים ועשרה תאי אחסון קטנים (לוקרים) ללא אפשרות נעילה. בעת ההגעה למתקן מקבל כל שוהה שמיכה, גליל נייר טואלט ולעתים גם מגבת. מלאי נייר הטואלט מתחדש בתדירות לא סדירה שהופכת אותו לאחד המצרכים המבוקשים במקום. החדרים נטולים אמצעי קירור או חימום, כך שגם בימים גשומים נאלצים האסירים להסתפק בשמיכות הדקות שקיבלו ביומם הראשון.

בנוסף לחדרי המגורים, ישנו באגף מועדון, חדר המיועד לפעילויות חברתיות אך בפועל מכיל רק מכשיר טלוויזיה ומספר כסאות. באגף A פועלת קנטינה אחת ובה מצרכי יסוד, חומרי ניקוי, מוצרי טיפוח ומספר מצומצם ביותר של חטיפים. מלבד המתואר לעיל, המתקן שומם ולא מספק אפשרויות תעסוקה לשעות הפנאי האינסופיות שנכפו על השוהים, כפי שעולה מדבריהם.

בתמונה: כל מוצרי הקנטינה למבקשי המקלט כפי שנראו ביום 26 במרץ 2014.

סדר היום בחולות ומערכת הענישה למפרי הסדר

סדר יומו של הכלוא בחולות מתנהל בין שלוש החתמות – ב-00:06, ב-00:13 וב-20:30. על מבקש המקלט להתייצב במשרדים המיועדים לכך ולהציג תעודה מזהה בפני עובד של שרות בתי הסוהר כהוכחה לשהייתו במקום. בכל אחד ממועדי ההחתמה פתוח המשרד למשך כשעה וחצי, במהלכה משתרכים תורים ההולכים ומתארכים מחוץ למשרדים. שרות בתי הסוהר מעביר את רשימת המחתימים לנציגי משרד הפנים הנמצאים במקום, והשב"ס עצמו אינו עוקב אחר הנתונים ולא מתחקה אחר אסירים נעדרים.

כחלק מחוסר הבהירות בכל הנוגע לסנקציות במקום, גורלו של אדם שנעדר ממועד החתמה בודד לא ברור. שוהים רבים נעדרו ממועד החתמה בודד מבלי שהדבר יעורר התייחסות מצד אנשי רשות ההגירה. מצד שני, בשבועות הראשונים של חודש מרץ החלו אנשי הרשות לזמן אליהם לשיחה עצורים שנעדרו מהחתמה בודדת, לעתים חודשים טרם מועד השיחה, ולאיים בהעברתם לכלא הסגור סהרונים. גם העונש המוטל על אנשים שנעדרים למשך יום שלם או יותר מכך אינו אחיד – חלקם מועברים לסהרונים, וחלקם נמנעים דמי כיס למשך 10 ימים. עונש נוסף הוא איסור יציאה מחולות למשך מספר ימים. חוסר הודאות בנוגע לנהלים ולגבולות המותר והאסור הוא מקור לפחד ולתסכול מתמיד בקרב מבקשי המקלט.

מזון

הארוחות מוגשות שלוש פעמים ביום: בין 7:00 ל-8:00, בין 12:00 ל-13:00 ובין 19:00 ל-20:00. בשבועות הראשונים להקמת הכלא אופיינו הארוחות בכאוס ובניהול קלוקל של הכמויות המוזמנות, כך שמבקשי מקלט רבים נותרו ללא מזון במהלך ארוחה אחת או יותר. כיום נראה כי עניין הכמויות נמצא תחת שליטה, אך תוכנן של הארוחות עדיין אינו מעיד על בניית תפריט מחושבת ואין התחשבות בהרגלי צריכת המזון של העצורים.

בתמונה: ארוחת ערב בחולות

הכנסת מזון מבחוץ היא איסור שנאכף בחומרה, בין השאר עקב חשש תברואתי שכן למבקשי המקלט אין גישה למקרר והאפשרות לשמור מזון כמעט ואינה קיימת. בנוסף, לא קיימים בכלא אמצעים להכנת אוכל מבושל, כגון כיריים או תנורים, כך שגם האפשרות להכין אוכל טרי נשללת מהעצורים. נותרת בידיהם האפשרות לרכישת מזון מוכן מחוץ למתקן, מותרות שמתאפשרות לעתים רחוקות עם תקציב של 16 ₪ ליום והמרחק הרב ממקור לרכישת מזון. חנות המכולת הקרובה ביותר נמצאת במרחק כעשרה ק"מ מהמתקן, במושב קדש ברנע, המוקף בגדר ושער שמונע את כניסתם של העצורים. סוגיית המזון היא רק דוגמא אחת מני רבות להעדר חופש הבחירה ולשלילת החירות של העצורים.

בתמונה: ארוחה מותאמת לעצור הסובל בעיה רפואית, אך ללא אפשרות לבישול תפוחי האדמה והקישוא

בין העצורים בחולות גם אנשים הסובלים מבעיות בריאות הדורשות מזון מסוים או הימנעות ממזונות אחרים. לצד עצורים המדווחים על קבלת מזון המותאם למצבם הבריאותי, ישנם גם עצורים שמתלוננים על היעדר התייחסות למכתבי הרופאים בעניין מזונם. אחד העצורים, שהתעקש על כך שיקבל את המזון שהכתיב הרופא, קיבל את מבוקשו, אך בדמות תפוח אדמה וקישוא לא מבושלים כשאין כל אפשרות לבשלם במתקן.

שירותי בריאות בחולות

“כשאני פונה לרופא הוא בכלל לא בודק אותי. לכל תלונה הוא פשוט נותן את אותם הכדורים. כולם מקבלים את אותה התרופה”.

מגן דוד אדום מפעיל מרפאה המספקת שירותי בריאות בסיסיים במתחם חולות. אחת לשבוע זוכים האסירים לביקור של רופא שיניים מטעם קופת חולים כללית. עם זאת, כלואים שמתלוננים על כאבי שיניים טוענים שהפנו אותם במרפאה לצאת ולחפש רופא שיניים על חשבונם בבאר שבע. על אף שהחוק למניעת הסתננות מציין כי אין לכלוא אנשים עם בעיות רפואיות העלולות להחמיר כתוצאה מהכליאה, צוות המוקד פגש בחולות מבקשי מקלט רבים בעלי בעיות רפואיות כרוניות וחדשות שלא קיבלו מענה רפואי מתאים. מבקשי מקלט שמערכת שרותי הבריאות בבית הסוהר לא יכולה לענות על צרכיהם מקבלים בדרך כלל כדור “אקמול”. במקרה הטוב, מופנים החולים לבית החולים סורוקה במימון משרד הבריאות, מימון שהיקפו טרם התברר. על העצורים לממן את הנסיעה לבית החולים בעצמם (50 ש”ח בתחבורה ציבורית). עצורים מדווחים שהם מתקשים בקביעת תורים למעקב, ובקבלת אישורי יציאה לבדיקות ולטיפולים מחוץ לכלא. יש בין העצורים גם כאלו שנאלצים לדחות את התור לבית החולים, רק משום שטרם קיבלו את דמי הכיס ואינם יכולים להרשות לעצמם את דמי הנסיעה.

אישורי יציאה מחולות

“אומרים שחולות זה לא כלא, אבל קשה לצאת מכאן כמו מכלא. כבר כמה פעמים ביקשתי לצאת מכאן לכל היום ולא נתנו לי. רציתי לבקר חברים שלי בתל אביב ולא נתנו. בדרך כלל, בכלל אין אף אחד במשרד של ההגירה, איפה שמבקשים רשות לצאת מהכלא. עכשיו יש לי סיבה ממש חשובה. אני צריך לקחת את המשכורת שלי מהעבודה וגם את הפיצויים. הבלבית אמר לי לבוא ביום חמישי. ביום ראשון ביקשתי מהאנשים של רשות ההגירה לנסוע ביום חמישי לכל היום לתל אביב כדי לקחת משכורת שלי. הם אמרו לי ‘תבוא ביום חמישי בבוקר ונראה’. הם לא מבינים שאני צריך לקבוע פגישה עם הבלבית, שיכין את הכסף בשבילי. אם אני אומר לו ביום חמישי שאני בא, אולי כבר מאוחר מידי. אם בסוף אומרים לי שאסור לי לצאת, הוא כועס עלי ואולי בסוף לא נותן לי את הכסף”.

בניגוד לתחושתם של עצורי חולות, הרשויות דווקא סבורות שאין כל קושי בהשגת אישור יציאה מחולות וכך הן דיווחו לבג”ץ:

“נכון ליום 5.3.14, הוגשו 284 בקשות שונות למתן פטור מנוכחות במרכז השהייה, רובן המוחלט בקשות לפטור למשך למעלה מ-24 שעות. מתוך כלל הבקשות האמורות רק 11 בקשות לא אושרו. הווה אומר, 96% מן הבקשות שהוגשו אושרו על ידי ממונה ביקורת הגבולות.”²⁵

אישורי היציאה הם אחת הסוגיות הכאובות ביותר בקרב מבקשי המקלט הכלואים. החוק למניעת הסתננות מציין כי ממונה ביקורת גבולות רשאי להעניק לשהים פטור משהייה במתקן למשך 48 שעות, אך עדויות רבים מהעצורים, בניגוד לנתוני המדינה הני”ל, מעידים שמעטים הם המקרים בהם הממונה מממש רשות זו.²⁶ יש להניח שהפער נובע מכך שרבים מהעצורים כלל אינם מצליחים להגיש בקשה לאישור יציאה. לטענתם, המשרד סגור רב הזמן וכשהוא פתוח ותורם מגיע לדבר עם פקח ההגירה, הוא מבקשם להגיע במועד אחר מבלי שנרשמת בקשתם. עצורים מדווחים גם שבקשות רבות ליציאה, תלויות תאריך מסוים, פשוט אינן נענות כלל ואז עובר התאריך בו נערך האירוע לשמם ביקשו לצאת ובקשתם מתייתרת.

מכיוון שרב הכלואים בחולות נתלשו מחיים מלאים בערי ישראל, הם הותירו מאחוריהם עניינים לא סגורים במגוון תחומים – תביעות פיצויים ממעסיק, חוזי שכירות, נשים הרות, קורסים אקדמיים וטיפולים רפואיים מתמשכים. על פניו נראה כי אלו נסיבות מספקות למתן אישור יציאה, על אחת כמה וכמה ב”מרכז השהייה פתוח”, אך בפועל צוות המוקד לא נתקל באדם שקיבל אישור יציאה ל - 48 שעות, אלא רק באנשים בודדים שקיבלו אישור לצאת ל-16 שעות. יש לציין שהמתקן נמצא במרחק שעה וחצי נסיעה מהעיר באר שבע, וכי ההחלטות מתקיימות בהפרשים של 7 שעות. לחישובי הזמנים יש להוסיף את הזמן הנדרש לעמידה בתור על

²⁵ תגובת המדינה מיום 11 במרץ 2014 בבג”ץ 8425/13 גבריסלאסי ואח’ נ’ כנסת ישראל, סעיף 218.

²⁶ חוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) (תיקון מס’ 4 והוראת שעה), התשע”ד-2013 סעיף 32(ג)

<http://www.justice.gov.il/NR/rdonlyres/A266017C-3CB7-49A9-9C29-675B3F9BA175/42749/2419.pdf>

מנת לצאת מהמתקן ולהיכנס אליו.²⁷

אחד המקרים בהם ניסה המוקד לסייע הוא של דוויט, מבקש מקלט מאריתריאה שבת זוגו כרעה ללדת באילת בעודו שוהה במתקן. על אף בקשות חוזרות ונשנות ועמידה ממושכת בתור לנציגי משרד הפנים במתקן, לא קיבל דוויט אישור יציאה מהכלא. במצבו נותרו לו שתי אפשרויות: להותיר את אשתו ללדת בגפה, בארץ זרה שאת שפתה אינה מכירה, או לנסוע ולהיות לצידה בלידה, מבלי לקבל אישור ולהסתכן בכליאה ב"סהרונים", ללא יכולת לראות את בנו. דוויט בחר להישאר בחולות ואשתו ילדה בגפה. מבלי שיידע זאת, מאחר שלא נכח בלידה, איבד דוויט את האפשרות לרישום שמו כאב ב"הודעת לידת חי" של בנו. עתה, אם יבקש דוויט להירשם כאבי בנו, עליו לעבור בדיקת רקמות שעלותה אלפי שקלים והיא אורכת חודשים ארוכים.

על אף התעקשויות חוזרות ונשנות של משרד הפנים כי חולות אינו בית סוהר אלא "מרכז שהייה פתוח", המדיניות בפועל מונעת ממבקשי המקלט חופש תנועה מינימאלי ומצמצמת את חייהם לכותלי בית הסוהר.

תעסוקה בחולות

בתמונה: מיטות העצורים בחולות מאויישות גם בשעות היום

"כל היום אני לא עושה כלום. רב הזמן אני שוכב במיטה. מדוכא"

"רב הזמן אני עומד בתור: יש תור כדי לקבל אוכל, שלוש פעמים ביום אני עומד כדי לחתום. אבל התור הכי ארוך: כשרוצים לצאת ולהיכנס מהכלא. בשבתות צריך לעמוד שעתיים בתור גם כדי לצאת וגם כדי להיכנס. כשנכנסים, הסוהרים בודקים אותנו טוב טוב, לבדוק שאנחנו לא מכניסים אוכל פנימה. אני לא מבין למה יש כזה תוך ארוך גם כדי לצאת. ממילא אין לנו כלום בפנים. מה כבר אנחנו יכולים להוציא החוצה? מה יש לבדוק?"

בתמונה: תור לחלוקת מזון בחולות

²⁷ ראו למשל סרטון זה המתעד תור ארוך של מבקשי מקלט בכניסה לחולות בשבת, 22 במרץ 2014

<https://www.youtube.com/watch?v=9rQvQ2N05kc>

"יש כאן חדרים לכיתות לימוד, אבל לא נותנים לנו להשתמש בהם. רק לאחרונה הייתה לנו פגישה עם מפקד הכלא. ביקשנו ממנו אפשרות ללמוד ולהכניס לכלא מחשבים. הוא הסביר לנו שהסיבה בגללה אסור להכניס מחשבים היא שאין אפשרות לנעול את הארונות והם חוששים מגניבות אם נחזיק ציוד יקר כמו מחשבים ניידים, מצלמות ומכשירים כאלו. ביקשנו מנעולים לארונות אבל אי אפשר כי חוששים שאנשים ייקחו את המפתחות וילכו. גם חוששים שנחביא בארונות דברים שאסור להכניס. בסוף סיכמנו שכל מי שרוצה להכניס מחשב, יחתום על נייר שרק הוא אחראי על המחשב שלו ושם יגנובו לו את המחשב אז הוא לא יתלונן. אני שמח שיהיו לנו מחשבים, אבל חושב שצריך לאפשר לנו לנעול את הארונות שלנו".

בתוך המרחב המצומצם שניתן להם מתקשים הכלואים למצוא תעסוקה. מלבד מגרש ספורט וטלוויזיה אין בחולות פעילויות העשרה או גישה לספרים, עיתונים ואינטרנט. מדריכת ציור מגיעה פעם בשבוע, ובעתיד צפויות הפעלות נוספות, בין השאר סדנאות מקצועיות במכונאות, נגרות ושאר כישורים אוניברסאליים. הבחירה בסדנאות מן הסוג הזה אינה מקרית – מטרתן המוצהרת, כפי שנמסר מנציגי השב"ס, היא להכין את הכלואים ליום בו יחזרו לארצות מוצאם ולצייד אותם בכישורים הדרושים להישרדות כלכלית בסודאן ובאיתריאה. עצורים טענו בעבר שנאסר עליהם ללמוד עברית במתקן אם כי באסיפה שנערכה במתקן ב-24 במרץ 2014 הבהיר מפקד המתקן שהעצורים יכולים להתארגן וללמוד ככל העולה על רוחם. לימודי עברית לא יאורגנו עבורם על ידי הרשויות, בניגוד ללימודים אחרים, אך הם יכולים ללמוד באופן עצמאי. עד עתה, חדרי הכיתות שבמקום נותרו סגורים וניסיונות של השוהים לארגן פעילות לימודית לא זכו לשיתוף פעולה של הרשויות.

מבקשי מקלט שהחלו לימודי אנגלית טרם כניסתם למרכז ושילמו מראש אלפי שקלים עבור הלימודים, עשו מאמצים וגילו שיוכלו להמשיך את לימודיהם בבאר שבע. הלימודים דורשים יציאה מחולות שלושה ימים בשבוע באופן שייאלץ את הלומדים להפסיד את ספירת הצהריים. בקשותיהם לאפשר להם את המשך הלימודים בבאר שבע, נדחו.

עבור מעטים מהעצורים בחולות קיימת אפשרות תעסוקה בתחזוקת המתקן עצמו ואספקת שירותים לפי סעיף 32 ז' לחוק למניעת הסתננות. רק כ - 179 מהשוהים במרכז נרשמו למאגר המועסקים בו.²⁸ עבור עבודתם אמורים העצורים לקבל 12 ש"ח לשעה על פי התקנות.²⁹ בינואר הועסקו במתקן 59 עצורים, בפברואר הועסקו 78 עצורים - רק חמישה אחוזים מהעצורים במתקן.

בתמונה: לשכת התעסוקה בחולות

²⁸ תגובת המדינה מיום 11 במרץ 2014 בבג"ץ 8425/13 גבריסלאסי ואח' נ' כנסת ישראל, סעיף 204
²⁹ תקנות למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) מתן דמי כיס והטבה אחרת והתנאים לשלילתם הוראת שעה, התשע"ד-2014 696 : <http://old.justice.gov.il/NR/rdonlyres/2264545E-DF71-4FB0-8B25-C416ABE05EA5/42972/7345.pdf>

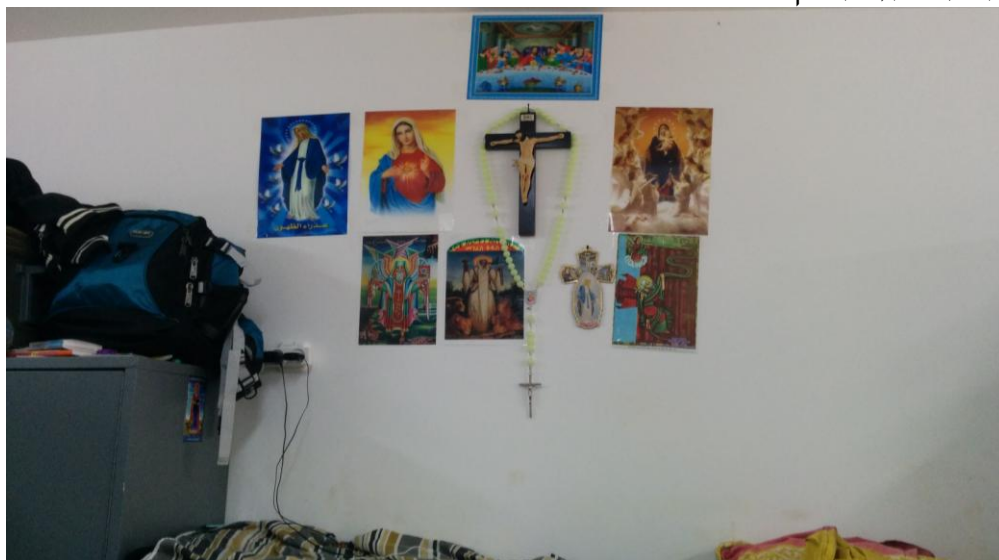

פגיעה בחופש הדת

”ישראל שללה ממני חירות לתקופה בלתי מוגבלת ועכשיו היא רוצה גם לקחת את האמונה שלי. אתה מנותק פה מעולם החיצוני וההרגשה קשה מאוד. אני לא יודע כמה זמן אצטרך להיות כאן ורציתי לפחות להמשיך באותם מנהגים. התמונות והצלבים מחזקים אותי.”

באחד מביקורי פעילי המוקד לפליטים ולמהגרים בכלא חולות, התלונן אחד העצורים האריתראים, מיכאל אברהה, על כך שנשללו ממנו דמי הכיס השבועיים בסך 160 ש”ח ונלקח ממנו הכרטיס שבאמצעותו עליו להרשם במסדרים שלוש פעמים ביום משום שסירב להוריד מקירות חדרו תמונות דתיות וצלב שתלה.³⁰ לדבריו, סוהרים תלשו תמונות דתיות שנתלו על-ידי עצורים באגף A לאחר שהעצורים סירבו להורידן מהקירות.

אברהה חש שאינו מסוגל לוותר על מנהגיו הדתיים, על אף העונש שקיבל. בערב לאחר פרסום הכתבה בעניינו נערכה אסיפה בחולות ומפקד הכלא הבהיר לעצורים שהם חופשיים להאמין בכל דת ואף יסופקו להם ספרי דת באם יחפצו בכך.

בתמונה: התמונות על קירו של מייקל אברהה בחולות

שכנוע לעזיבה ”מרצון”

”כל הזמן אומרים לנו, אם לא תחתום תישאר כאן בכלא כל החיים”.

”כל פעם שאני מבקש חופש אומרים לי, אם תחתום שאתה חוזר לאריתריאה, תקבל חופש”.

”אם יש חזרה מרצון – שיהיה באופן מסודר עם האו”ם ועם הצלב האדום. לא כמו כאן שאומרים לנו כל הזמן לחתום או שנהיה בכלא לנצח, ואז מעלים מישהו מהר על מטוס בלילה וזורקים אותו למדינה באפריקה שמגרשת אותו חזרה לסודאן”.

”בכל הראיונות שעושים לי בכלא לוחצים עליי לחזור למדינה שלי, לחתום. אפילו מעליבים אותנו. ישראלים לא אוהבים אתכם, לא רוצים לראות אתכם בגלל הצבע שלכם ועוד דברים שאני לא מעז להגיד. קוראים לי למשרד ומתחילים לשאול אם אני רוצה לחזור. אם לא אחזור, אומרים שאהיה בכלא לנצח. בסהרונים היו קוראים לי לשיחות כאלה פעמיים בשבוע. אני בחולות פחות משבוע וכבר קיבלתי שתי שיחות כאלה. יהיו אנשים שיחזרו למדינות שלהם למרות שהם יודעים מה יקרה להם. לא כי הם יהיו שמחים שם או כי המצב

³⁰אפרים, עומרי ”שוהה בחולות התבקש להסיר תמונות צלב”, ווינט, 24 במרץ 2014:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4502740,00.html>

שלהם שם יותר טוב מפה, אבל אנשים מאבדים תקווה ונכנסים לדיכאון. המקום הזה נועד לגרום לך לאבד את הכבוד האנושי שלך. מי שמחליט לחזור, חוזר למרות שיש סיכוי שהממשלה בסודאן תהרוג אותו, הכול כדי לא לשמוע את העלבונות של משרד הפנים."

"הם רוצים להאשים אותנו, שאנחנו לא בסדר. פתחו את כלא חולות רק כדי להאשים אותנו. לפני שנתיים, הגשנו בכלא בקשות מקלט ועכשיו הם מתחילים לדחות את הבקשות שלנו. הם רוצים שנחזור הביתה. הם לוחצים עלינו ועושים לנו בעיות כדי לכא אותנו, כדי לגרום לנו לחזור הביתה."

עוד בשלב הזימון למתקן הכליאה חולות, מקבלים מבקשי המקלט, משודך לדף הזימון, הצעה להצטרף למבצע עזיבה מרצון שיאפשר להם לזכות עד סוף חודש מרץ 2014 גם ב-\$3,500 בנוסף לכרטיס הטיסה למדינת המוצא. אם בכל זאת הם לא משתכנעים שכדאי להם לעזוב, בהגיעם לכלא חולות הם מקבלים חוברת "חזרה מרצון" המסבירה את האפשרויות העומדות בפניהם. מבקש מקלט מאריתריאה מקבל חוברת בה ניתנת לו האפשרות "לחזור" לאריתריאה, אוגנדה או רואנדה ולקבל \$3,500 במידה ויסכים.

לארגוני זכויות האדם מגיע מידע מטריד ביותר אודות חלק מהעוזבים מרצון. לאריתריאה שבו "מרצון" מעטים ביותר ואין בידנו מידע אודותם למעט אודות שניים שעל פי קרובי משפחותיהם, הצליחו לשחד דרכם מהכלא האריתראי ונמלטו לאתיופיה השכנה. מהצלבה עם מספר מקורות בסודאן מסתמן ש-13 מבקשי מקלט סודאנים שחזרו מישראל נרצחו בכלא על ידי הרשויות. אחרים כלואים ויתכן שגם מעונים. כך למשל, פורסם גם בישראל דיווחו של העיתון "אל אנתיבאהא" היוצא לאור בחירטום, שפרסם כי שירות הביטחון והמודיעין הלאומי בסודאן עצר אדם בטענה שעבד כמרגל עבור ישראל: "בסודאן עקבו אחרי פעילויות הריגול של ישראל מזה זמן רב, בעיקר בקרב אזרחים סודאנים שנמלטו לישראל וחזרו לאיזור"³¹ נאמר בדיווח.

מבקשי מקלט עמם שוחחו פעילי המוקד לפליטים ולמהגרים ב"שתי המדינות עמם ערכה ישראל הסכמים", רואנדה ואוגנדה, מדווחים שנכנסו למדינות הללו עם אשרות תייר תקפות לעשרה ימים. תעודות המעבר הישראליות נלקחו מהם לאחר הגיעם למדינה המארחת ולא ניתן להם כל מסמך מזהה חליפי. רב האריתראים והסודאנים שהגיעו לאוגנדה, הכירו שם חברים וקרובים שסייעו להם להתאקלם. עם זאת, אריתראים שהגיעו לרואנדה, טוענים שאין כל דרך לעבוד ולפרנס את עצמם שם והם מנסים למצוא דרכם, ללא כל מסמכים מזהים, לאוגנדה השכנה, שגם היא כאמור, לא מעניקה כל הגנה למבקשי המקלט הנשלחים מישראל.

גם מבקשי המקלט בחולות משוחחים עם חבריהם ש"חזרו מרצון" והם מתקשים לבחור בין המשך כליאתם בישראל לבין היציאה המסוכנת למולדתם או לעתיד לא ברור ונטול מסמכי זיהוי במדינה אפריקאית שלישית.

מבקש מקלט אריתראי הכלוא בחולות הסביר לפעילות המוקד כי לאור חוסר נכונותה של מדינת ישראל להעניק לו מקלט, הוא היה רוצה ללכת למדינה שלישית, "אך לא לאפריקה כי הם מגרשים לאריתריאה! מדינת ישראל אומרת לאנשים ששם [באפריקה] הם יקבלו מקלט, אבל אין שום דבר. מחזירים אותם למצרים ומשם לאריתריאה. שם אתה גומר בבית כלא."

ייאוש ודיכאון בחולות

"הדבר הכי גרוע בחולות, בשבילי, זה שאני כבר יותר משנתיים בכלא. הכי גרוע זה שזה לא מוגבל בזמן, זו הבעיה. אני בנאדם. אני לא יכול לבלות את כל החיים שלי בכלא. זה חוסר כבוד לאנשים. חולות זה באמצע המדבר, מפרידים אותנו מהקהילה בישראל ומכל מה שמאפשר לנו לתקשר עם החברה בישראל. זה קשה. מורידים אותנו לרמה לא אנושית, אנחנו לא יכולים לדבר עם אנשים אחרים. קשה לתאר את מה שאני מספר. זה מאוד קשה. אני מאוד מדוכא, מאוד כועס. אני מרגיש שאני לא בן אדם. לפי הנסיבות של חיי, אני לא אמור להיות בכלא אפילו שנייה אחת. ככה אני מאמין. אני יודע מאיפה אני בא, ואני חושב שכולם יודעים. אני מרגיש כאן שאני לא בן אדם. אם הייתי בנאדם היו מתייחסים אליי כמו לבן אדם."

"אני כבר כל כך הרבה זמן בכלא, עוד קצת זמן ככה ואני מרגישה שאני הופך לחיה, כבר אין לי ראש. אני לא לומד ולא עובד ולא עושה כלום, אני כבר לא כמו בן אדם."

בתגובת המדינה לבג"ץ צוין ש"מועסקים שלושה עובדים סוציאליים בכל פלח (בו ניתן לאכלס עד 1,120 שוהים) ועובדת סוציאלית המנהלת תחום זה... בכל אחד מהמתחמים ישנו עו"ס שמקבל את השוהים במשרדו

³¹ "דיווח בסודאן: שירותי הביטחון עצרו אדם העומד במרכז רשת ריגול ישראלית", Mako, 23 במרץ 2014
<http://news.nana10.co.il/Article/?ArticleID=1045912>

בשעות קבלה קבועות.³²

מעדויות העצורים עולה מצוקה עמוקה. כל העצורים עמם שוחחנו לא היו מודעים לקיומם של עובדים סוציאליים במתקן וזאת על אף שקיים חדר ועליו שלט המעיד שעובדים סוציאליים מצויים במקום. יתכן שמספר העובדים הסוציאליים אינו מספק, או שלעצורים לא נמסר בשפתם מידע אודות קיומם. יתכן שהבעיה טמונה בקשיי תקשורת בהיעדר שפה משותפת ויתכן שפעילותם של העובדים הסוציאליים פשוט אינה מספקת עבור אוכלוסייה כה גדולה, רדופת טראומות מרצח עם או ייסורי הדרך שנכלאת עתה, ולא בפעם הראשונה, לתקופה בלתי מוגבלת בזמן וללא תקווה לשחרור.

סיכום

אי היכולת המעשית לצאת מהמתקן וחוסר המעש הנכפה על השוהים במתקן מוביל לתחושת ייאוש כללית שמורגשת עם הכניסה בשערי הכלא. משיחות עם העצורים עולה כי הבירוקרטיה האינסופית, העמידה הממושכת בתורים במהלך כל שעות היום, היעדר שליטה בכל היבטי חייהם, היעדר אפשרות להחזיק בחפצים אישיים בעלי ערך ולנעול אותם בארון אם רצונם בכך, חוסר הודאות בנוגע לכללים במקום, ותקופת הכליאה הבלתי מוגבלת שוברים את רוחם. אנשים שעד לפני חודשים ספורים ניהלו חיים עצמאיים, כלכלו את עצמם ואת משפחתם ודאגו למזון, מלבוש ומחסה ללא עזרה ממשלתית מסתובבים כאריות בכלוב, יושבים ובוהים באוויר או מעבירים את רב שעות היממה בשינה. כמעט בכל חדר ניתן למצוא כמה מיטות שמאוכלסות גם בשעות הבוקר והצהריים במבקשי מקלט, השמיכה משוכה מעל ראשם, בורחים מהשעמום ומהדיכאון אל השינה. "תור לצאת ולהיכנס, תור לחתום, לכל דבר יש פה תור, רק לישון אין תור", מסביר במרירות אחד הכלואים.

עניינו של מסמך זה, ומהותו של הייאוש, אינם טמונים בשיפור התנאים בכלא "חולות". שיפור התנאים הפיזיים או הוספת פעילויות העשרה הם רק דרך למסך את כליאתם של מבקשי חיים שהגיעו לישראל במטרה לחפש מקלט ומצאו בית סוהר.

ב-1 באפריל 2014 ידון בית המשפט העליון בהרכב מורחב של תשעה שופטים בעתירת ארגוני זכויות האדם³³ לביטולו של תיקון מס' 4 לחוק למניעת הסתננות. הממשלה והכנסת מאוחדות בדעה שתיקון מס' 4 לחוק למניעת הסתננות מרפא את הפגמים עליהם הצביעו שופטי בית המשפט העליון בפסק הדין שביטל את תיקון מס' 3 לחוק בספטמבר 2013. יש לקוות ששופטי בג"צ לא יתרשמו מצבעיהם העליונים של הקרוונים בכלא חולות ויבינו שכליאתם של מבקשי מקלט בכלא חולות, כמותואר במסמך זה, ללא בדיקת בקשות המקלט שלהם, ללא אפשרות שחרור אלא למדינות מוצאם, היא הפרה בוטה של האמנה בדבר מעמדם של פליטים והתעלמות מפסיקתם.

³² תגובת המדינה מיום 11 במרץ 2014 בבג"ץ 8425/13 גבריסלאסי ואח' נ' כנסת ישראל, סעיף 192.

³³ בג"ץ 8425/13 גבריסלאסי נ' הכנסת מיום 15 בדצמבר 2013 לעתירה ארגוני זכויות האדם נגד תיקון מס' 4 לחוק למניעת הסתננות: <http://hotline.org.il/?p=732>